

Od Redakcji

W dwudziesty pierwszy rok istnienia nasze pismo wchodzi na starych zasadach, gdyż wbrew zapowiedziom Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w dalszym ciągu nie znowelizowało wykazu czasopism punktowanych. 12 marca br. w odpowiedzi na nasze kolejne pismo w tej sprawie kierownictwo Departamentu Nauki doradziło Redakcji cierpliwość i oczekiwanie na ogłoszenie nowej listy przewidywane w 2026 r. W tej sytuacji, mimo zaawansowanych przygotowań, w gronie redakcyjnym dyskutowany był pomysł niewydania tomu w 2025 lub też wydania dwóch numerów w 2026 r. Zrezygnowaliśmy z niego, gdyż tego rodzaju manifestacja wiązałaby się z przerwaniem ciągłości ukazywania się pisma, co groziłoby poważnymi reperkusjami, na przykład w kontekście zaawansowanych starań o wejście do bazy Scopus. Pozostało nam, do czego w Polsce przywykliśmy, pogodzenie się z sytuacją i próba normalnego funkcjonowania w nienormalnych warunkach (tytułem przykładu: „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, w którym opublikowano żart naukowy pt. *Filumenistyczne hobby Karola Wojtyły*, „wyceniany” jest na 70 punktów).

Był to również rok sukcesów. Udało się przeprowadzić istotne, choć mało widoczne dla Czytelnika, działania. Zaktualizowany system OJS obsługujący stronę internetową i cały proces redakcyjny pozwoli zarówno na płynną prezentację artykułów, jak i znacząco usprawni pracę zespołu¹. „Zagłada Żydów” dostała się do prestiżowego grona czasopism indeksowanych w bazie DOAJ (Directory of Open Access Journals). Jest to nie tylko krok w kierunku poszerzania bazy czytelników, lecz także wskazówka o spełnianiu najwyższych standardów edytorskich. Bieżący numer ma nieco mniejszą objętość, ale mamy nadzieję, że nie przyniesie odbiorcom rozczarowania.

Numer otwiera omówienie drogi życiowej i dokonań błogosławionej pamięci Mariana Turskiego napisane przez Antony’ego Polonsky’ego. Pan Marian był przyjacielem naszego środowiska i wiele mu zawdzięczamy. Zawsze znajdował

¹ Było to możliwe dzięki wsparciu Elkana Fellowship Program of the Wissenschaftskolleg zu Berlin, finansowanego przez Volkswagen Foundation oraz Marga and Kurt Möllgaard Foundation, Germany.

się w gronie pierwszych i niezwykle uważnych czytelników kolejnych tomów. Na jego e-mail z prośbą o dostarczenie mu takowego mogliśmy liczyć z regularnością szwajcarskiego zegarka. Kilka lat temu drukowaliśmy Jego wspomnienia z getta łódzkiego.

W tym roku mija 25 lat od publikacji *Sąsiadów* Jana Tomasza Grossa o zagładzie żydowskiej społeczności miasteczka Jedwabne. Książki naukowej najszerzej bodaj omawianej i dyskutowanej, a zarazem wściekle zwalczanej i unieważnianej. Najpierw przez samozwańczych obrońców „dobrego imienia”, później systemowo. Książki w kontekście zmiany schematów interpretacyjnych rewolucyjnej, otwierającej zupełnie nowe perspektywy badawcze. Książki o zasadniczym znaczeniu dla osób związanych z Centrum Badań nad Zagładą Żydów, a także większości autorów i autorek zajmujących się dwudziestowieczną historią Polski.

Trzy teksty w naszym bloku „*Sąsiedzi po 25 latach*” dotyczą zagranicznej recepcji książki Grossa i toczonych wokół niej debat. Amerykańscy autorzy Jeffrey S. Kopstein i Jason Wittenberg, odwołując się do własnej szeroko komentowanej analizy pogromów z lata 1941 r. (*Intimate Violence: Anti-Jewish Pogroms on the Eve of the Holocaust*), zainspirowanej analizami Grossa, wskazują na różnice i korekty wobec jego interpretacji, z jakich przyczyn pojawiała się masowa przemoc antyżydowska. Nawiązują również do bieżącego kontekstu – „antysyjonistycznych” reakcji na izraelską interwencję wojskową w Gazie. Stephan Lehnstaedt z Touro College w Berlinie przedstawił niemieckie reakcje (mediów i historyków) na publikację *Sąsiadów* i polskie debaty w kontekście niemieckiej pamięci o drugiej wojnie światowej, rozliczeń z przeszłością, obrazu Polski oraz badań nad Zagładą. Dla Stanisłosa Stasiulisa i Violety Davoliūtė z Instytutu Historii Litwy książka Grossa stanowi punkt wyjścia do rozważań poświęconych ewolucji pamięci o Holokauście i do namysłu nad odbiorem litewskich publikacji dotyczących „trudnej przeszłości”, ze wskazaniem na podobieństwa i różnice w traktowaniu takich tematów w obu krajach. Ostatni artykuł to refleksje Agnieszki Haski na temat wpływu Jana Grossa i jego książki na młode pokolenie badaczy wygłoszone podczas okolicznościowej sesji zorganizowanej na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego 16 maja br. W kontekst rocznicowy wpisuje się też tekst redaktora naczelnego z działu „*Studia*” podejmujący w nowy sposób problem, jak polska konspiracja reagowała na przejawy rodzimej przemocy antyżydowskiej od wiosny 1940 do lata 1941 r. Plany dotyczące tematyki „jedwabieńskiej” były daleko bardziej rozbudowane, lecz z różnych powodów nie udało się ich zrealizować.

Kolejne studia poświęcone są mikrohistorii Zagłady (Piotr Laskowski) i funkcjonowaniu utworzonych przez władze okupacyjne instytucji żydowskich – Judenratów i policji żydowskiej – na terenie jednostki administracyjnej Kreis Lublin-Land (Jakub Chmielewski).

W dziale „*Materiały*”, o wiele skromniejszym aniżeli w poprzednich tomach, publikujemy tylko dwa niewielkie zapisy (w opracowaniu Barbary Engelking

i Ewy Wiatr). Jednocześnie zachęcamy do nadsyłania opracowań materiałów źródłowych.

W dziale „Upamiętnienia Zagłady” zamieszczamy artykuły dotyczące Lublina. Pierwszy zawiera rozważania Sławomira Jacka Żurka o pamięci o Zagładzie, dla których pretekstem jest wiersz twórcy i dyrektora Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” Tomasza Pietrasiewicza. Lektura tego tekstu zmobilizowała redaktora naczelnego do zwrócenia uwagi na ambiwalencję wynikającą z obecności Romana Dmowskiego na terenie dawnej dzielnicy żydowskiej.

„Omówienia” przynoszą sprawozdanie Grzegorza Krzywca z lektury biografii kilku postaci nacjonalistycznego panteonu, wśród nich Jana Mosdorfa i Bolesława Piaseckiego, które zostały opublikowane przez zlikwidowany Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego. Z kolei Justyna Kowalska-Leder, biorąc za punkt wyjścia najnowszą literaturę, zastanawia się nad zakresem i perspektywami „ludowej historii” Zagłady zorientowanej na sposoby doświadczania Holokaustu przez chrześcijańskich mieszkańców prowincji.

Szczegółnej uwadze Czytelników polecamy referat Piotra Foreckiego („Punkty widzenia”) wygłoszony w Muzeum Historii Żydów Polskich Polin na inaugurację działalności Fundacji Marii Janion, w którym autor wskazuje na obecność „antysyjonistycznych” fantazmatów w debacie publicznej wokół sytuacji w Strefie Gazy oraz ich groźne i pożałowania godne skutki. Można go potraktować jako zaproszenie do dyskusji nad reperkusjami dla refleksji naukowej nad Zagładą w Polsce i na świecie związanymi z izraelską interwencją w Gazie spowodowaną atakiem terrorystycznym Hamasu z 7 października 2023 r.

Jak co roku dziękujemy wszystkim autorom, którzy zdecydowali się na drukowanie w naszym roczniku, i darczyńcom. We wrześniu pożegnaliśmy Tada Taubego (1931–2025), pochodzącego z Polski amerykańskiego biznesmena, filantropa, założyciela fundacji Taube Philanthropies i współtwórcę Muzeum Historii Żydów Polskich Polin. Poprzez projekty grantowe Taube Philanthropies w latach 2018–2019 współfinansowała publikację naszego rocznika. Wsparcie uzyskaliśmy także w roku bieżącym, z deklaracją kontynuacji na rok 2026.

* * *

W zeszłym roku redakcję opuścił Jacek Leociak. W jej skład wszedł natomiast dr Tomasz Frydel (United States Holocaust Memorial Museum, contract researcher), a do grona stałych współpracowników dołączyła dr Aleksandra Bańkowska (IFiS PAN).